

Török József

Az Éneklő Egyház mint a spiritualitás forrása

Latin nyelven a *spiritualitas* főnév (ritkábban *spiritalitas*) a *spiritualis* (*spiritalis*) melléknévből származik, amely a keresztény latinság alkotása a *caro-carnalis* szópárhoz hasonlóan.¹ Nagyon korán a görög *pneumatikos* szó fordítására használták Szent Pál leveleinek első latin változataiban, különösen az 1 Kor 2,14–3,3-ban: az itt olvasható *carnales* — *animales* (*psychikoi*) — *spirituales* fokozás döntő szerepet játszott a szó későbbi történetében. Tertullianus nagyon gyakran alkalmazta a szót. A *spiritualiter* határozószó pedig ott van az első Kelemen-levél 47,3-ban, hogy a görög *pneumatikos*-t latinul adja meg.

Török József római katolikus pap, egyháztörténész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára.

A *spiritualitas* főnévként később jelenik meg, mint gondolnánk, és három fő értelme van. Az egyik vallási, a lelki életre alkalmazva az V. századtól. Így a *carnalitas* — *animalitas* ellentéte. Filozófiai értelemben ('létmód, ismeretmód') a XII. század első felében Gilbertus Porretanusnál. Jogi értelemben *spiritualia* ('egyházi javak és funkciók, szentségek kiszolgáltatása, jurisdikció') a XII. század végén jelent meg, Petrus Cantornál a *temporalitas* ellentétéként.²

A *spiritualitas* lelki életre vonatkozó első használata a 7. Pseudo-Jeromos levélben található,³ melynek a szerzője maga Pelagius vagy valamely tanítványa, s minden bizonnyal az V. század első negyedéből származik. A levél egy nemrég megkeresztelt felnőttöz szól, hogy hiteles keresztény életvitelre buzdítsa: *Tepidum discipulum non amat Christus*. Legyen bátor: *In classe nostra viri fortes opprobria sciunt portare, non munera*. Ezután hangzik el a legfőbb tanács: *Age, ut in spiritualitate proficias*. Ebben az összefüggésben a lelki élet követelményeit összegzi a levélíró. Mivel a keresztségben az ember teljesen megszentelődött testben és lélekben, a keresztség új kegyelme által neki fejlődnie kell a spiritualításban, vagyis a lelkiéletben. A szakasz vége egészen eszchatologikus: a jelen életben „vetünk a lélekben”, a spirituális javakat a jövőendő életben aratjuk majd le.

Hugues de Flavigny krónikája 1077-re teszi, hogy Jarenton apát a dijoni Saint-Bénign monostorát meg akarta reformálni és Clunyból hívott nyolc szerzetest, akik a nyolc boldogság spiritualítását mélyen-intenzíven megélték.

A szó történetét nem követjük végig, ám csak a XIX. század végén tűnik föl újra. A *spiritualitas* legnagyobb szintézisét Hans Urs von Balthasar alkotta meg a *Das Eoangelium als Norm und Kritik aller Spiritualität* című művében — és helyben vagyunk, rátérhetünk az Éneklő Egyház spiritualítására.

¹ Christine Mohrmann: „La structure du latin paléochrétien” (1938), in uő.: *Études sur la latin des chrétiens* IV. Roma 1977. 14.

² Vö. *Dictionnaire de Spiritualité* XIV. 1142–1173.

³ *De scientia divinae legis*. PL 30,105–116.

Amit a szó történetéről eddig hallottunk, az mind igaz a szóban forgó kézikönyv tartalmáról. Iskolákhoz, szerzetesrendekhez, korszakokhoz köthető e könyv spiritualitása, lelkisége? Mindenekelőtt biblikus. Mert az énekszövegek leggyakrabban a Biblia szövegei. Azon lelkiségi irányzatok, melyek a XIX. század második felétől jelentkeztek az Egyházban és hitelesnek bizonyultak, valamilyen módon mind rányomták bélyegüket erre a sokféle műfajú szöveg-egységre. A gregorián ének a nagy szerzetesi és liturgikus megújulás leghitelesebb kifejezője, éppenséggel az éneknek, a dallamnak van igazán spiritualitása.

A vecsernye hagyományos sorrendű fölépítése évszázadok lassú munkájának gyümölcse, amely figyelembe veszi az énekelve imádkozó közösség és egyén pszichikumát, szellemi és lelki sajátosságait. Az antifónák szerepe, hogy a zsoltárokból egy, az ünnephez vagy időszakhoz közeli gondolatot kiemeljenek, és azt élénk állítsák. Lassú, szinte tengervíz hullámszáshoz hasonló ritmusú zsoltározással tesszük magunkévá, lépésről-lépésre, fokozatosan az isteni tanítás egy részét. Átalmélkedjük s ízelgetjük Isten dicséretét. A kapitulum a sugalmazottság tömör megfogalmazásában egyetlen gondolatot állít élénk, s engedi a következő 2–3 perces csendben átalmélkedni a hallottakat. A csend a legmegfelelőbb mód az Isten ígéjére történő válaszadáshoz. Az Ő szava átható, mint az éles kard, és emberi okoskodások fonalát elmetszve, az emberi értelem alázatos hallgatása a kapitulumot követő csend. Ugyanakkor a lélek elnémulásáé, mert a lélek Isten színe előtt hallgat, hogy minél összeszedettebben figyeljen az örök ígéretekre. Az embernek a csendet a liturgia is hivatott biztosítani, mert az embervolta lényegéhez tartozik. A hallgatni tudó ember hallani is megtanul, és Isten szava igazán itt válik hallhatóvá. A rezponzorium a csendben összegyülemlett megindultság feloldója, az isteni gondolatokat az ének révén vési lassan a szívünkbe, ismételve, hogy azokat ott jól megőrizzük. S ekkorra megérett a közösség arra, hogy az üdvtörténet nagy misztériumait, a történelemben megmutatkozó nagy tetteket a himnusz drámai nyelvén, a megénekeltek nagyerejű sodrásának átélésével zengje a háromságos egy Isten dicséretére. A verzikulus után („Szálljon fel az én imádságom...!”) a *Magnificatban* Máriával éljük át Isten nagyságát, a mi kicsinységünket, s ízeljük a végső boldog örökkön zengő dicséretet. Erre az extatikus csúcspontra következik a könyörgés, majd fohász a megholtakért, és végül a Mária-antifóna.

A patrisztikus megújulás ugyancsak rajtahagyta nyomatát a népénektáron, csak meg kell nézni az ima- és elmélkedésszövegek forrásainak listáját. A biblikus megújulás is. A liturgikus a legteljesebb mértékben. S miért lehet egységes egész? A szerkesztőbizottság a bevezetésben (16–17.) ezt írta: „Nem tagadjuk, hogy félelemmel és elfogódottsággal indítjuk útnak e könyvet, érezve, hogy ennyire újszerű vállalkozást hiányosságok, hibák nélkül aligha lehet teljesíteni. Annak nehézségét is éreztük, hogy sokféle igényt egybehangoljunk, s úgy adjunk napjainknak szóló könyvet, hogy vele a holnapot is előkészítsük... Ha mégis bizakodunk sikerében, ez azért van, mert nem saját elgondolásainkat, alkotásainkat akartuk vele eljuttatni a hívekhez, hanem az Egyház örök kincseit.”